

quirement for professional activities in educational environment is a result of Pedagogical education. Understanding of requirements and tendencies of global educational process development that determines as priority way of pedagogical competence not only intellectual knowledge and skills forming, but also personal professional skills forming, were highlighted in this abstract. Based on analysis of scientific, psychology and pedagogy researches general definitions of next concepts were created: "professional pedagogical raining", "professional competence", "pedagogical competence", "willingness to tolerant education of pupils".

Key words: elementary schoolteacher, professional pedagogical training, professional competence, pedagogical competence, profессиogramma, willingness to tolerant education of pupils.

УДК 378.011.3-051:373.2]:37.015.31-044.337(045)

Шапаренко Х. А.

МОДЕЛЬ ОСОБИСТІСНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті з'ясовано сутність категорій «модель» та «моделювання» стосовно проблеми особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти. Охарактеризовано сутність і зміст поняття «педагогічне моделювання». Визначено теоретичні аспекти педагогічного моделювання процесу особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти. Представлена авторська позиція стосовно моделі особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти, яка базується на інтеграції ціннісного розуміння педагогічної діяльності як особливого виду духовної культури. Обґрунтовано основні компоненти педагогічної моделі особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Ключові слова: модель, моделювання, педагогічна модель, особистісне самовдосконалення, духовна культура, системний підхід, компоненти педагогічної моделі, педагог дошкільної освіти.

Традиційно зарубіжна і вітчизняна педагогіка вивчає закономірності самовдосконалення особистості в умовах спеціально організованої виховної системи, що забезпечує цілеспрямований розвиток кожної людини як неповторної індивідуальності. Організаційно процес виховання пов'язаний зі створенням такої громадської практики, яка спрямовує розвиток суб'єктивного світу людини, що сприяє усвідомленому прийняттю ним громадських цінностей, самостійності у вирішенні складних моральних проблем відповідно до зразків і ідеалів суспільства.

Моделювання як засіб графічного відображення авторської думки вже давно використовують у теорії і методиці професійної освіти. Моделювання зазвичай розглядається як метод системного дослідження, а створена внаслідок цього модель слугує вирішенню освітніх цілей.

Як зазначає О. Листопад, до переваг моделювання як методу дослідження належить те, що він дозволяє розглядати побудову педагогічного процесу як зведення в єдину систему певних структурних елементів, чітко визначення їх причинно-наслідкових зв'язків, послідовності у часі і просторі (В. Биков, М. Вартофський, Б. Глинський, В. Іванов, Ю. Кулюткін та ін.).

Наукові розвідки (Є. Лодатко, О. Остапенко, Т. Ващук, В. Гузеєв, О. Мещанінов, В. Лобашев) доводять, що моделювання займає важливе місце в методології педагогічної науки поряд із такими методами наукового пізнання, як спостереження та експеримент. Воно безпосередньо пов'язане не лише із реалізацією принципу наочності в навчанні та застосуванням наочності у процесі пізнання педагогічних феноменів, а й уможливує: а) відображення суттєвих для дослідження характеристик існуючої педагогічної системи в спеціально створеному об'єкті (моделі), який перебуває у деякому відношенні схожості з оригіналом, хоча за певними параметрами може від нього й відрізнятись; б) дослідження цього замішувача (моделі); в) отримання нового знання про оригінал внаслідок дослідження моделі [1, с. 179].

Суттєвим для дослідження є тлумачення моделі (лат. *modulus* – міра, зразок) як системи об'єктів або знаків, яка відтворює найбільш істотні властивості системи-оригіналу; штучна система елементів, яка з певною точністю відображає деякі властивості, сторони, зв'язки об'єкта, що досліджується [2, с. 120].

Відповідно до мети роботи, під моделлю розуміємо реальну систему, що дає нову інформацію про об'єкт дослідження та можливість визначити або спрогнозувати зв'язки та взаємозв'язки процесу особистісного самовдосконалення майбутнього фахівця у педагогічному навчальному закладі.

Низка науковців (Ю. Завалевський, Ю. Прокопович, В. Сагарда та ін.) вважають, що моделювання як метод наукового пізнання будується на здатності людини абстрагувати схожі ознаки або властивості різних за природою об'єктів чи явищ і встановлювати певні співвідношення між ними. Моделювання належить до теоретичного пізнання, воно є не лише засобом відображення дійсності, а й може бути практичним критерієм істинності знань, зокрема у зіставленні цієї моделі з уже усталеною теорією. У свою чергу В. Маслов зазначає, що моделювання – творчий цілеспрямований процес конструктивно-проектувальної, аналітико-

синтетичної діяльності (на основі опрацювання наявної інформації) з метою відображення об'єкта (системи) і є предметом уваги в цілому або його характерних складових частин, якими визначається функціональна спрямованість об'єкта (системи), забезпечується стабільність його існування та розвитку.

Застосовуючи моделювання, педагогіка розглядає людину як суб'єкт, який створює особливий світ культури, як головну дійову особу історичного прогресу, як одиничну (у певному особистісному сенсі) істоту, що постійно знову народжується (М. Мамардашвілі).

На основі аналізу моделей, репрезентованих у дослідженнях багатьох сучасних дослідників (В. Штоф, В. Маслов, В. Пікельна, О. Кочергін та ін.), а також праць у царині методології педагогіки, можна визначити, що сутність і зміст поняття «педагогічне моделювання» характеризується значною варіативністю, невідзначеністю. Так, існує думка, що педагогічне моделювання – це теоретичний спосіб відображення форми існування, будови, складу і структури функціонування або розвитку педагогічного об'єкта через визначення компонентного складу та внутрішніх зв'язків, що забезпечують можливість якісного і кількісного аналізу динаміки змін досліджуваного педагогічного явища (В. Андреев); штучно створений зразок, спеціальна знаково-символічна форма, що використовується для відображення й відтворення в дещо простішому вигляді структури багатофакторного явища (Л. Вішнікіна); креативно-аналітичний системний процес відтворення досліджуваної діяльності, критерієм істинності якого є стабільність існування та розвитку об'єкта (системи) зі збереженням його характерних складових частин, якими визначається функціональна спрямованість (Г. Пономарьова); метасистема, яка розгортається на макрорівні (моделювання складу мета елементів і зв'язків між ними), мезорівні (моделювання структури мета елементів як відносно автономних утворень) та мікрорівні (моделювання компонентів структури) (Н. Євтушенко); концептуальний підхід до розв'язання педагогічних завдань, що полягає в поєднанні всіх знань про людину, засіб модернізації педагогіки (О. Дахін); відображення характеристик наявної педагогічної системи в спеціально створеному об'єкті (Н. Яковлева).

Під педагогічним моделюванням розуміємо відображення провідних характеристик перетворювальної системи (оригіналу) у спеціально сконструйованому об'єкті (моделі), який простіший за оригінал і дозволяє виявити те, що в оригіналі приховано через його складність і завуальованість сутності різноманітним явищ.

Сучасні дидакти визначили основні положення педагогічного моделювання та висвітлили їх у таких етапах: входження в процес і вибір методологічних засад для моделювання, якісний опис предмета дослідження; обґрунтування задач моделювання; конструювання моделі з уточненням залежності між основними елементами досліджуваного явища, визначенням параметрів об'єкта і критеріїв оцінки змін цих параметрів, вибір методик діагностики; дослідження валідності моделі; використання моделі у педагогічному експерименті; змістова інтерпретація результатів моделювання.

Припускаємо, що, застосовуючи педагогічне моделювання, можна створити теоретичну основу процесу особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти, що характеризуються цілісністю, несуперечністю, певною повнотою, та об'єктивно описати означений процес в умовах невизначеності.

У моделюванні процесу особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти враховуватимемо представлені в певній логічній послідовності такі важливі в ракурсі представленої проблеми теоретичні аспекти:

– концептуальний підхід до процесу особистісного самовдосконалення створює підґрунтя для модернізації теоретичних засад педагогіки й уможливіло на основі синтезу методів різних наук побудову такого нового теоретичного педагогічного знання, яке адекватно описує відомі педагогічні явища в умовах невизначеності та відповідає вимогам цілісності й повноти;

– у разі побудови логічних конструкцій і наукових абстракцій, пов'язаних із дослідженням феноменологічного поля, об'єктом педагогічного моделювання є процес особистісного самовдосконалення;

– теорія педагогічного моделювання повинна ґрунтуватися на технології саморозвитку викладача, яка відрізняється функціональною повнотою. У цьому разі кількісні критерії ефективності технології повинні доповнюватися описовими, якісними та суб'єктивними характеристиками. Отже, педагогічну валідність (для підтвердження ефективності моделювання) треба обґрунтовувати комплексно: концептуально, критеріально та кількісно. Таким чином, критеріальна база може мати, з одного боку, імовірнісний характер, з іншого – достатньо повно описувати результати цілісного процесу самовдосконалення викладачів гуманітарних дисциплін та визначати комплекс заходів, що створює зворотний зв'язок;

– вивчення педагогічних явищ у процесі особистісного самовдосконалення, яка є проміжною ланкою між суб'єктом (дослідником) і предметом дослідження, упродовж дослідження моделі можуть узагальнюватися або конкретизуватися, змінювати одна одну відповідно до зменшення або збільшення масштабу дослідження зв'язків або структурних елементів моделі;

– поєднання емпіричного і теоретичного в педагогічному дослідженні процесу особистісного самовдосконалення, враховуємо нелінійність, непередбачуваність означеного явища, що, у свою чергу, впливає на повноту та валідність цієї моделі;

– відкритість створеної моделі особистісного самовдосконалення, що визначається як внутрішня та зовнішня. Так, зовнішня відкритість педагогічної моделі самовдосконалення виявляється у швидкому реагуванні на динамічні умови, що постійно змінюються, відкритість до педагогічних, соціологічних та економіч-

них інновацій. Внутрішня відкритість – гнучке, оптимальне поєднання, у процесі реалізації моделі самовдосконалення викладачів гуманітарних дисциплін ВНЗ, усіх наявних педагогічних систем, технологій, моделей у системі вищої освіти, «жодна з яких не може претендувати на абсолютну завершеність» (О. Дахін) [3];

– поєднання дискретності та неперервності (О. Пирогова) в процесі моделювання процесу особистісного самовдосконалення. Дискретність втілюється у розробці окремих серій моделей, а неперервність – у поступовій зміні таких серій відповідно до ступеня наближення моделі до об'єкта, що моделюється. У контексті нашого дослідження важливими вбачаються рівні педагогічного моделювання, які запропоновано цим науковцем: методологічний (визначення концептуальних положень щодо мети та понятійного апарату педагогічного моделювання), теоретичний (представлені власне педагогічні моделі), методичний (виокремлено алгоритм їх застосування);

– моделювання процесу особистісного самовдосконалення має певні особливості, «природа яких ґрунтується на нечіткості, розпливчастості педагогічних понять, практичній відсутності прийнятних механізмів вимірювання розвитку особистості у процесі навчання, навчальних здобутків учнів, досягнення певною категорією учнівської молоді соціально визначених освітніх орієнтирів тощо» [5, с. 195].

Модель особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти базується на інтеграції ціннісного розуміння педагогічної діяльності як особливого виду духовної культури, яка є фундаментальною і цілісною характеристикою особистості. Духовна культура виражає універсальність зв'язків конкретної людини з навколишнім світом і суспільством і реалізується в процесах пізнавальної і комунікативної, професійної і суспільно-корисної, творчо-активної і художньо-естетичної діяльності людини [4, с. 89].

Як зазначає Г. Цветкова [5, с. 196], до педагогічного моделювання як науково обґрунтованої процедури, що відображає ідеальну фазу експериментального дослідження, дослідники висувають низку вимог, без яких неможливо здійснити педагогічне моделювання, а саме:

- загальнонаукові вимоги (яким мають відповідати всі без винятку моделі);
- умови аналогії (подібності), репрезентації (заміщення), екстраполяції (можливості поширення, перенесення отриманих даних на досліджуваний об'єкт);
- конкретно-наукові (вимоги, що ставляться до освітніх педагогічних моделей);
- дослідницькі, авторські (вимоги, що впливають із концепції та визначають оригінальність розробленої моделі).

Погоджуючись із С. Мартиненко, ми висували до розроблення моделі особистісного самовдосконалення майбутнього педагога дошкільної освіти такі вимоги, як відображення цілісності процесу та взаємозв'язку основних функцій діяльності; відповідність реальним властивостям структурних елементів змодельованої системи; відтворювальний характер, за яким можна її експериментально перевірити.

Для теоретичного обґрунтування побудови моделі ми здійснювали системний підхід, що розглядається як напрям методології спеціального наукового пізнання й соціальної практики, підґрунтям якого є дослідження об'єктів як системи. Це пов'язано з тим, що предметом нашого дослідження є самовдосконалення – складний багатоплановий процес, оскільки стосується водночас діагностики, оцінювання, прогнозування, корекції та розвитку майстерності педагогів і вихованості студентів – майбутніх педагогів. Ми враховували, що методологічна специфіка системного підходу полягає в тому, що завдяки йому дослідження орієнтовано на розкриття цілісності об'єкта, на виявлення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і на зведення їх до єдиної теоретичної картини. Системним пізнанням передбачається визначення складу, структури організації елементів; виявлення зовнішніх зв'язків системи та її ролі серед інших; аналіз діалектики структури та функцій системи; визначення закономірностей і тенденцій розвитку системи.

Як зазначає В. Фрицюк, щоб побудувати структурно-змістовну модель, необхідно: на основі теоретичного аналізу філософської, соціологічної, психологічної та педагогічної літератури визначити досліджуваний об'єкт (феномен) як категорію педагогіки, як цілісність, виділену з ширшої системи особистості, діяльності тощо.

Для виявлення типових рис обраного феномена необхідно: виділити зв'язок цього об'єкта з навколишнім середовищем, більш широкою системою (його функції); проаналізувати внутрішній зміст об'єкта (якості, сфери або властивості особистості), виділити його елементи, компоненти, складові частини, притаманну йому внутрішню структуру, яка й забезпечує виконання виявлених раніше функцій (водночас кожна функція феномена повинна бути пояснена як функція відповідного компонента або їх поєднань).

Така статистична модель надасть можливість зрозуміти досліджуваний об'єкт, не руйнуючи водночас упродовж аналізу цілісного уявлення про нього. Щоб виявити динаміку становлення досліджуваного об'єкта, необхідно: виділити фізіологічні, психологічні та соціальні особливості конкретного вікового періоду особистості, які суттєво впливають на становлення досліджуваного феномена (властивості, якості, процесу, діяльності); розробити структуру опису феномена (систему критеріїв і показників) щодо особливостей віку й описати стадії (рівні, етапи) розвитку феномена; можливо, первісна теоретична модель потім буде скоригована або конкретизована на підставі діагностичних результатів; здебільшого, кожен з виділених стадій процесу ілюструють прикладами; описати кількісні зміни, накопичення яких наближає процес до переходів, «стрибок» з одного стану до іншого, особливості криз цих переходів і можливості їх пом'якшення (поступовості переходів); визначити джерела (внутрішні сили, фактори) саморозвитку феномена, що забезпечують саморух процесу, особливості функціонування цих джерел у розглянутому віковому періоді; на

основі виявлення стадій і джерел саморозвитку розробити модель розвитку педагогічного феномена, яка стане основою для побудови прогнозу розвитку процесу та розробки цілей педагогічної діяльності тощо.

Основними компонентами педагогічної моделі особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти є такі: цілі (соціальні, психологічні, дидактичні, методичні, виховні і професійні); методологічні підходи (компетентнісний, системний, феноменологічний, антропологічний, культурологічний, аксіологічний, акмеологічний), принципи (нелінійності, індивідуалізації, цілісності, динамічності, рефлексії, діалогічності); функції (гностично-дослідницька, критико-аналітична, інтегративно-синтезуюча, діяльнісно-перетворювальна, контрольна-рефлексивна); умови (створення креативно-розвивального освітнього простору, готовність до самовдосконалення, суб'єктність); компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний, мотиваційний, рефлексивний, процесуальний), етапи (мотиваційно-стимулювальний, рефлексивний, розвивально-творчий), форми (аудиторна, позааудиторна, комбінована, педагогічна практика) тощо.

Отже, під педагогічним моделюванням процесу особистісного самовдосконалення майбутнього педагога дошкільної освіти, розумітимемо креативно-аналітичний системний процес відтворення досліджуваної діяльності, критерієм істинності якого є стабільність існування та розвитку об'єкта (системи) зі збереженням його характерних складових частин, якими визначається функціональна спрямованість.

Використана література:

1. Акуленко І. А. Роль і місце методичного моделювання у процесі методичної підготовки майбутнього вчителя математики профільної школи / І. А. Акуленко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 2 (28). – С. 178–188.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 373 с.
3. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и ... неопределенность / А. Н. Дахин // Шк. технологии. – 2002. – № 2. – С. 62–67.
4. Роганова М. В. Виховання духовної культури у студентів вищих навчальних закладів в інтегрованих групах навчання: теорія і практика : [монографія]. – Краматорськ, 2010 – 426 с.
5. Цветкова Г. Г. Професійне самовдосконалення викладачів гуманітарних дисциплін вищої школи : [монографія] / Г. Г. Цветкова. – Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2014. – 478 с.

References:

1. Akulenko I. A. Rol i mistse metodychnoho modelyuvannya u protsesi metodychnoyi pidhotovky maybutnoho vchytelya matematyky profilnoyi shkoly / I. A. Akulenko // Pedagogichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnolohiyi. – 2013. – № 2 (28). – S. 178–188.
2. Honcharenko S. U. Ukrayinskyu pedahohichnyy slovnyk / S. U. Honcharenko. – Kyiv : Lybid, 1997. – 373 s.
3. Dakhyn A. N. Pedahohycheskoe modelyrovanye: sushchnost, éffektyvnost y ... neopredelennost / A. N. Dakhyn // Shk. tekhnolohyy. – 2002. – № 2. – S. 62–67.
4. Rohanova M. V. Vykhovannya dukhovnoyi kultury u studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv v intehrovanykh hrupakh navchannya: teoriya i praktyka : [monohrafiya]. – Kramatorsk, 2010 – 426 s.
5. Tsvyetskova H. H. Profesiynne samovdoskonalennya vykladachiv humanitarnykh dystsyplin vyshchoyi shkoly : [monohrafiya] / H. H. Tsvyetskova. – Slovyansk : Vyd-vo B. I. Matorina, 2014. – 478 s.

Шапаренко К. А. Модель личностного самосовершенствования будущего педагога дошкольного образования

В статье выяснена сущность категорий «модель» и «моделирование» относительно проблемы личностного самосовершенствования будущих педагогов дошкольного образования. Охарактеризована сущность и содержание понятия «педагогическое моделирование». Определены теоретические аспекты педагогического моделирования процесса личностного самосовершенствования будущих педагогов дошкольного образования. Представленная авторская позиция касательно модели личностного самосовершенствования будущих педагогов дошкольного образования, которая базируется на интеграции ценностного понимания педагогической деятельности как особенного вида духовной культуры. Обоснованы основные компоненты педагогической модели личностного самосовершенствования будущих педагогов дошкольного образования.

Ключевые слова: модель, моделирование, педагогическая модель, личностное самосовершенствование, духовная культура, системный подход, компоненты педагогической модели, педагог дошкольного образования.

Shaparenko C. A. The model of personality self-improvement of future teacher of preschool education

The essence of categories “the model” and “the design” in their relation to the problem of personal self-improvement of future teachers of preschool education has been clarified in this article. The essence and maintenance of the concept “the pedagogical design” have been described. The theoretical aspects of pedagogical design of the personal self-improvement process of future teachers of preschool education are identified. Author’s position concerning the personal self-improvement model of future teachers of preschool education which is based on the integration of the valued understanding of pedagogical activity as the special type of spiritual culture has been presented. Basic components of pedagogical model of personal self-improvement of future teachers of preschool education have been justified.

Key words: model, design, pedagogical model, personality self-improvement, spiritual culture, systematic approach, components of the pedagogical model, teacher of preschool education.